

ВЛОГЪРАРИИ

САМО ЗА ЖЕНИ

ИСТИНСКИТЕ ИСТОРИИ НА ЛЕГЕНДИТЕ

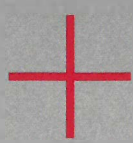
ТОП 11
МЛАДИ
БЪЛГАРСКИ
АКТРИСИ

брой 114, март 2021, цена 8 лв.

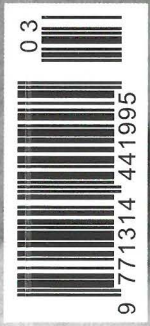
75 ФАКТА ЗА
**ХЕЛЪН
МИРЪН**

**ОРЛИН
ГОРАНОВ**
ВИНАГИ ПЕЧЕЛИ

**ЖОРО
ИГНАТОВ**
СЪДЕБЕН СПОР(Т)

**МАРТИНА
НАВРАТИЛОВА**
ДЖЕЙН ФОНДА
АНИТА ХЕГЕРЛАНД
АЛЕКСЕЙ НАВАЛНИ
АЛБЕРТ ШПЕЕР
ЯРОСЛАВ ХАШЕК

АКТРИСА, ПЕДАГОГ, СЪПРУГА, МАЙКА И БАБА

Цветана Манева

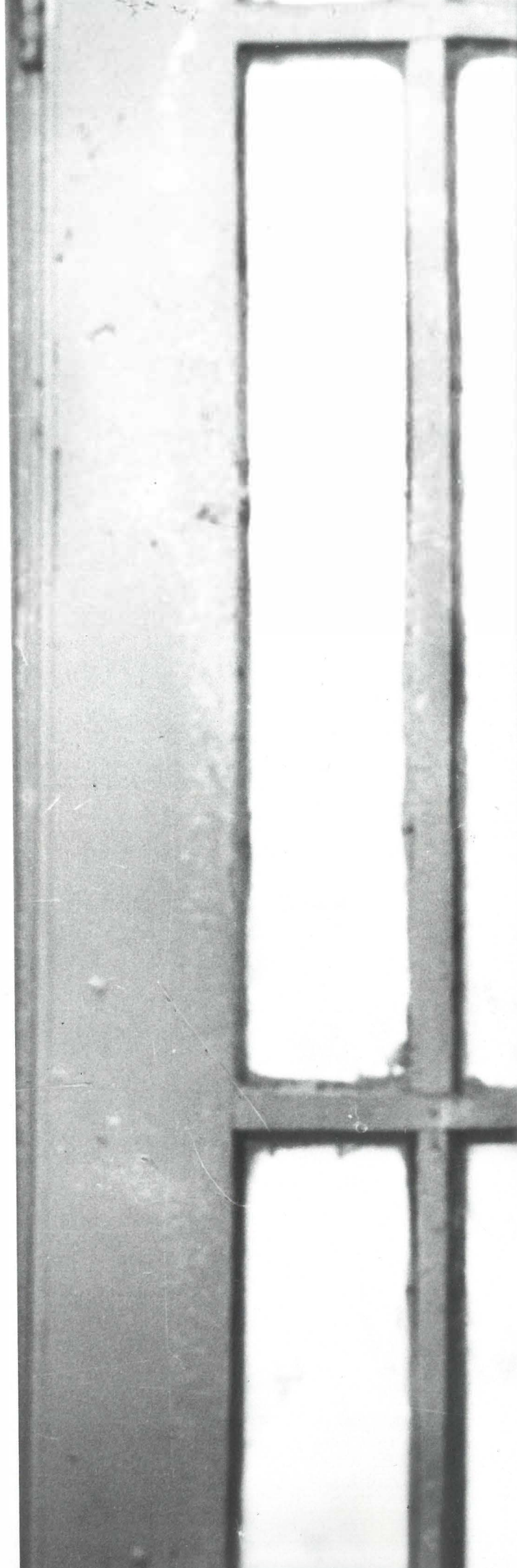
„НЕ СЕ СМЯТАМ ЗА ВЕЛИКА, НО НЕ СЪМ ПОСРЕДСТВЕН ЧОВЕК“

Животът ѝ отива

ЦВЕТАНА
МАНЕВА

НА 77 ЛЕДЕНО
ОГНЕНАТА ДАМА
ОТ СЦЕНАТА И
ЕКРАНА Е ВСЕ
ТАКА СДЪРЖАНА
И ИРОНИЧНА,
УСМИХНАТА И
СТРОГА, ОБИЧАЩА И
ОБИЧАНА. АКТРИСА,
ПЕДАГОГ, СЪПРУГА,
МАЙКА И БАБА.
ИЗБЯГВА СВЕТСКИЯ
ШУМ И НЕГУЖНИТЕ
ПУБЛИЧНИ ИЗЯВИ,
НО НЕ СПИРА ДА
ВЪЛНУВА ПУБЛИКАТА

ВИОЛЕТА ЦВЕТКОВА

A black and white photograph of a woman, likely an actress, wearing a dark, voluminous fur hat and a matching fur coat. She is holding a dark, rectangular clutch bag with a grid pattern. The background consists of a window with a wooden frame. The lighting is dramatic, highlighting her face and the texture of the fur.

В кадър от филма
„Иван Кондарев“
(1974).

*„Най-безпощадни
към мен са били
посредствениците.
Не се смятам за
велика, но аз не съм
посредствен човек”*

ихо! Говори Медея; говорят Антигона и Електра, Шекспировите Жулиета и Беатриче, Ибсеновата Нора и Бланш на Тенеси Уилямс; говорят Яворовите любими Мина и Лора, Талевата Султана, Йовковата Албена и Радичковата баба Велика, говорят Селимена, Гитъл, Мог, Бернарда Алба, Маркизата...

Тихо! Върнете лентите назад и ще видите засмяното момиче Деница до цар Калоян, решителната учителка от „Последната дума“, самонадеяната Пехливанова от „Дами канял“, шармантната Дуса от „Иван Конгарев“, дългочосата изкусителна Ана от „Сватбите на Йоан Асен“, засмяната Тъша от „Мера според мера“, отрудената майка от „Търси се съпруг за мама“... Момичета и жени, лъчезарни и строги, раними и силни, но неизменно белязани от един глас, от един поглед, от невидима аура, която превръща всяка героиня в нещо специално. Аурата на Цветана Манева.

Тихо! Говори тя, жената; тя, актрисата; тя, която само привидно е студена, сякаш в следващия миг ще ви прободете с дума, с очи, с жест – всъщност с тях по-скоро ще ви разкрие своя изстрадана истина за света, за хората, за изкуството. Стига да ѝ се доверите. Винаги има какво да каже, макар прекрасно да умее и да мълчи. Именно тогава говорят очите ѝ, говори онзи непогражаем неин сиво-син поглед, който може с еднаква сила да те погали и да те пониже.

На 77 ѝ отива да бъде и мъдър учител, и сговорчив приятел, и безпощаден професионалист, когато става дума за изкуство; да бъде обичлива и разбираща майка, баба и партньор, когато е в реалността. Тя е 100-процентовата жена, следваща достойно не само собствения си път, а и пътя на най-силните, най-вълнуващите, най-изкушаващите героини от сцената и екрана. За нея потапянето и във фикцията, и в действителността е въпрос на... живеене. Любима ѝ е тази дума.

Цветана Манева е актриса, на която другите имат за какво да завиждат, докато само тя знае през какво е ми-

нала, с какво се е сблъсквала, колко обиди е преглътнала и колко прегради е преодоляла, за да бъде това, което е днес – истинска гама, носеща победите и загубите си с достойнство, без да се срамува от извървяното. И друга дума ѝ е любима – „тихо“. Припознава я от своята Бернарда Алба от пиесата на Лорка, а когато преди време я попитах кога би помолила за тишина, ми отвърна: „О, сигурно в много моменти бих казвала: „Тихо!““. И ако не го казвам, то е, защото никога няма да ме чуе. Времето ни е много кресливо. Докарали сме се дотам, че призова за тишина и за вслушване няма кой да го възприеме“.

Ето затова сега се опитвам в тишината пред компютъра си да пресъздам в думи тази изумителна „тиха“ мъдрост на Цветана. При нея няма празна дума. Ако има мерило за мярка, тя би била добър пример. И макар през последните години по-скоро да отказва интервюта, винаги можете да чуете някоя от истините ѝ, изречена от нейни ученици.

Докато пишех този текст, чух една от нейните студентки – Мартина Апостолова („Ирина“, награда за изгряваща звезда от Берлинале 2020), да споделя в тв интервю: „Цветана ме научи да бъда възискателна към себе си. Научи ме, че ако се оставиш на течението, ако си позволиш да се отпуснеш прекалено дълго време, ако решиш, че „сега нямам нужда да прочета тази книга“ или „това няма да ме научи на нищо“ – просто влизаеш в едни релси, които не водят до нищо добро. В същото време тя ме съветва: „успокой се малко и си повярвай“. Научи ме и на друго – да не се крия, да не бягам от тъгата, от мъката, когато ме сполети, а да премина на 100 процента през нея. Не да я поливам с алкохол или с партита и да си мисля, че на другия ден, като се събудя, всичко ще е минало. Напротив, мина на сто процента през нея, стъпчи я и продължи по-силен и по-осъзнат – на това ни учи Цветана“.

Човек не се ражда с тази философия, а се учи на нея. Животът го учи. Учи и Цветана. Вече 77 години. >>

В ролята на
Пехливанова от
„Дами канят“
(1980).

ФОТОГРАФИЯ: БНФ/ ТОДОР КОСТОВ

Като Грейс в кадър от филма „Голямата скука“ (1973).

ФОТОГРАФИЯ: БНФ/ДОНКА ЙОЛОВА

ВЪПРЕКИ ВСИЧКО

Шомня първия път, когато я гледах на театрална сцена. Някъде в началото на 80-те, бях много млада, а тя – вече известна актриса. Познавах я само от екрана, бях я гледала в „Дами канят“, „Хирурзи“, „Последната дума“, „Иван Кондарев“, „Последният ерген“, „Сватбите на Йоан Асен“, „Войната на таралежите“, „Служебно положение ординарец“, но не бях я виждала на живо. Случи се по най-вълнуващия начин – в „Нирвана“ от Константин Илиев, поставена от Леон Даниел в столичния театър „Сълза и смях“. Още е пред очите ми искрящата в бяло сцена с трагедията между един Мъж и една Жена (Цветана Манева и Марин Янев като Лора и Яворов), облечени в черно. Съхранила съм преживяното, толкова беше силно. Но едва сега ос-

ъзнавам, че не съм имала късмета да преживея заедно с Цветана големите ѝ полети на сцената, защото те вече са се били случили в родния ѝ Пловдив. Затова сега се доверявам на разказа на изкуствоведката Севелина Гьорова, мир на душата ѝ, в биографичната книга „Цветана Манева: Фениксът на българския театър“ (2004, изд. „Дамян Яков“). Там, на базата на интервюта и лични наблюдения, е есенцията от най-забележителните театрални години на актрисата и пътя ѝ към тях. Толкова е откровена: „Случвало ми се е да се възраждам почти от пепелта. Чувствах съм се до дъно смазана, обидена, огорчена и обезверена. Но имам достатъчно сили в себе си, за да се справя... Моят девиз е **ВЪПРЕКИ ВСИЧКО**. Аз съм **ВЪПРЕКИ ВСИЧКО!**“. Прелиствам живота ѝ, за да разбера защо, и когато затварям последната

страница, вече знам – на Цветана животът ѝ отива, защото е такава, каквато иска да бъде, въпреки всичко.

ГЕНИ

Родена е на 30 януари 1944-та в Пловдив. Театралния ген наследява от своя баща Георги Манев – изключително талантлив и обичан актьор, един от основателите на местния Южнобългарски народен театър. А женствеността, естетиката и стила си очевидно носи от своята майка Надежда – известна навремето шапкарка. Кръстена е на своята баба по бащина линия, но е отгледана от другата, полусляпата баба Евгения – от нея попива „мъдрости за живота и кулинарни магии“, в нейните прегръдки се гуши, когато навън трещят гръмотевици и бури, тя я учи да бъде смела и да не се предава. Днес самата

Цветана е мъдра и обичлива баба за своите внуци...

Няма друга като нея в гимназията – модерно момиче, облечено в ушитите от мама кокетни „рокли с фусти“, винаги усмихнато и влизащо в клас с танцова стъпка. Няма и друга с дълга руса плитка като нейната, нито с бликащото ѝ чувство за хумор, с което кара ухажващите я момчета да страдат. По природа е по-скоро свенлива, но това не ѝ пречи да си прави шеги с тях – уговаря си няколко срещи по едно и също време, но на различни, макар и близки места, а после минава по отсрещния тротоар, за да провери кой е дошъл навреме. И сега държи на точността и дисциплината.

Онзи някогашен „живописен, пъстър и романтичен“ роден Пловдив, онази родна варосана къща с осеян с цветя двор и три дървета пред прага са попили в гените ѝ. Няма как прословутата градска атмосфера „алафранга“, по своему старинна и аристократична, да не остави щрихи и в характера на бъдещата актриса. Затова Цветана, вече на зрели години, често споменава: „Вероятно от гена ми идва нещо. От архетипа ми се обажда... Не мога да отделя самочувствието си на актриса от самочувствието си на човек. То се крепи от националното ми самочувствие – от досега с красотата на родната природа, с първия буквар, с първото научно стихотворение „Аз съм българче“...“

Обича най-много часовете по лите-

ратура и биология, любопитна е към историята и анатомията: „Преподавателката по литература беше класната ми ръководителка Нешка Николова – благ и нежен човек, който се отнасяше към учениците с хумор, а не с неприязън, отегчение и назидание. Умееше да ни създава самочувствие... Не обичах зубрачите. Те бяха егоисти и не споделяха наученото с никого. От малки те растат с една доста удобна жизнена философия – каквото зная, то е за мен и не съм длъжен да помагам никому... Така се ражда самоувереният подмазвач, егоистът.“ И сега Цветана, отдавна професор в Нов български университет, държи студентите ѝ „да знаят, а не да показват, че знаят“, да имат самочувствие, да забравят егоизма и притворството...

ИЗБОРЪТ

От онези безгрижни години е трудната дилема какво бъдеще да си избере – на лекар или на актриса. Избира по-съкровена та си мечта. От дете познава мириса на кулисите, на залата, на гримьорните – нали е дъщеря на актьор. Не смее обаче да се разпростира в мечтите си, защото трудно произнася „л“ и „р“. А и баща ѝ никак не я насърчава да последва неговия път. Напротив – запознат с театралните нрави извън блясъка на сцената, той е категоричен, че дъщеря му не бива да влиза в тази професия. Затова умишлено

(въпреки твърденията на майка ѝ, че човек трябва да избере за професия това, което най-много обича) той пренебрегва вродената артистичност на Цветана и все подчертава несъвършенствата в говора ѝ. Тя е достатъчно вироглава, за да не го послуша, затова след години споделя: „В едно съм сигурна – родителите ми сбъркаха. Смятаха свенливостта и сдържаността ми за нечувствителност и душевна тромавост. Още тогава знаех, че грешат, но не можех нито да им го кажа, нито да им го докажа. Но съм търпелива, упорита и последователна. След двадесет години доказах“.

И сега Цветана е такава – търпелива, упорита, последователна... Може би и това дължи на своя баща, защото когато признава пред него какъв е изборът ѝ, той казва: „Добре. Но помни, има смисъл само ако станеш добра актриса. Съдбата на посредствените е страшна. Неуспехите в театъра променят характера на човека, деформират го. Внимавай – трябва ти много морални и физически сили, за да устоиш. Сега си чупи главата...“ И тя „си я чупи“ до ден-днешен, както често се шегува.

ТЕАТЪР, ЛЮБОВ МОЯ

Дълга е тази нейна любов със сцената. Започва още в момичешките ѝ години, когато посещава школата по художествено слово към Пловдивския театър. Там >>

„Не мога да отделя самочувствието си на актриса от самочувствието си на човек. То се крепи от националното ми самочувствие – от досега с красотата на родната природа, с първия буквар, с първото научно стихотворение „Аз съм българче““

▲ Малката Цветана с баща си – актьора Георги Манев.

▲ Вече гимназистка...

▲ ... и студентка.

▲ С приятелки от ВИТИЗ „Кръстьо Сарафов“.

усеща тръпката на превъплъщаването с роли в „Когато розите танцуват“ от Валери Петров и „Чучулигата“ от Жан Ануи. Естествено, онези нейни „р“ и „л“ я препъват на първите кандидат-студентски изпити във ВИТИЗ, но за нея това е само повод да се потруди още повече. От една страна, за да се подготви максимално добре за академията, а от друга – да си осигури относителна независимост, затова отива да работи в обувния завод „Петър Ченгелов“.

Какво прави там? Лепи кожени чанти, но в мислите ѝ е монологът на Жана д'Арк от пиесата на Шилер. Така до следващото лято, до следващите кандидат-студентски изпити. Има късме-

та в комисията да бъде Моис Бениеш. Той забелязва артистичния заряд на дребничкото пловдивско момиче и я приема в своя актьорски клас. Бениеш е нейният „незаменим театрален учител“, а актьорът и преподавател по техника на говора Борис Михайлов завинаги премахва характерното ѝ френско „р“.

Ролята, която ѝ помага да разпери криле първо в Учебния театър, е Жо от „Вкус на мед“ от Шийла Дилейни. Толкова е ярка, че вестниците започват да пишат за талантливата студентка, а големият театър предвкусва раждането на новата звезда. Но... стъпка по стъпка: „От Моис Бениеш съм научила, че в работата си в теа-

търа човек не бива да бърза. Трябва да бъде търпелив, да умее да изчака момента си и тогава да мобилизира всичките си сили, а най-вече ума си, за да не изпусне този момент. Човек се доказва бавно, много бавно и в това няма нищо страшно... И другото, което научих от моя преподавател, това е дисциплината и етиката в театъра, без които не може да съществува едно толкова капризно и театрално изкуство.“ Максими, които не забравя до ден-днешен.

Завършва ВИТИЗ през 1967-а и дори не ѝ хрумва да търси място на столнична сцена. Пловдив, любимият театър – убедена е, че там е нейното място. По онова време тази трупа е една от най-интересните и експериментаторски у нас. Там са вече режисьори като Христо Христов, Жарко Павлович, Димитър Пунев и Кръстьо Дойнов, същата година постъпва и още един пловдивчанин – Крикор Азарян. Щатна бройка обаче за актриса няма, затова Цветана е назначена като... сценичен дърводелец. Какво ли не прави една актриса заради своята голяма любов, театъра.

Когато признава пред баща си какъв е изборът ѝ, той казва: „Добре. Но помни, има смисъл само ако станеш добра актриса. Съдбата на посредствените е страшна“

Шшш... играе актрисата, изпълнила заръката на своя баща да стане наистина добра. Мечтае за Нора и я има в постановката на Любен Гройс.

РОДИ СЕ ЗВЕЗДА

Не искам да си представям какво преживява непокорната дъщеря, когато се проваля с първата си роля на професионална сцена пред очите на собствения си баща, който така горещо се е опитвал да я откаже от театъра. Двамата са герои от Шилеровата „Дон Карлос“, постановка на Кръстьо Дойнов. В спомените на Севелина Гьорова „з.а. Георги Манев е надарен с изключителни външни данни – стройна фигура, звучен глас, силен темперамент... Нещо стихийно, волно имаше с характера на този актьор... В „Дон Карлос“ играеше и крал Филип, и Великия инквизитор. И там където младите актьори се препъваха в многословието и откритата патетика на автора, той плуваше в свои води. Играеше заразително, без да изпада в риторика.“ А Цветана? Докато бащата омагьосва публиката, дъщерята търпи пълен провал като принцеса Еболи.

Срам?! Може би, но след него идва и голямото доказване. Роля след роля, успех след успех, нескончаеми аплодисменти, които правят и бащата, и дъщерята истински щастливи. Той се пенсионира през 1971 г., умира на 72 през 1985-а, но доживява полета на детето си не само на сцената, а и в киното. Нищо че след злополучния

В спектакъла „През октомври без теб“ със съпруга си Явор Милушев – Гройс често ги събира на сцената.

театрален дебют театрални критици пишат за „сковаността на младата актриса в класическия костюм“ и отсичат: „Манева не е класическа актриса, по-добре да играе съвременни героини.“ Колкото до самата Манева, тя е убедена, че въпросният провал е плод на собственото ѝ виждане за превъплъщението в тази роля – с мярка и вкус, а не с характерната и насърчавана навремето декламация. И днес ще я чуете често да говори за мярка и за вкус...

Една много различна роля изтрива неприятния спомен за „скованата Еболи“. Крикор Азарян се появява като спасител в живота на актрисата, поверявайки ѝ образа на лудетината Сима от пиесата „По пътя“ от Виктор Розов. „Тя, боса, със сандалки в ръка, и той, самоуверено крачещият Вова (Петър Славов), вървят с всепобеждаващата си младост“, пише за двамата

актьори критиката, а журналистът, изрекъл най-тежките думи за Цветана след случая с „Дон Карлос“, отбелязва: „Вова и Сима – отдавна на нашата сцена не сме виждали толкова изобретателно и органично общуване.“

В ПРИМКА

Сякаш за да има баланс, успехът веднага е поставен на везните на съдбата заедно с опасност, почти смъртоносна. Окрилен от таланта на младата актриса, Азарян ѝ поверява роля и в следващата си постановка – на Копелето в „Уестсайдска история“. Малка, но благодатна да покаже какво още може новата театрална стихия. „Цветана играеше чудесно: едно момиче, което се прави на мъжкарана, за да го приемат в бандата на „ракетите“. Всички се отнасят към него пренебрежително, защото е

копеле. И то трябва да се доказва, да се доказва... Не е ли такава съдбата на всеки истински артист?“, споделя Азарян. Ненаправно той разширява ролята, отрежда ѝ основно място в интермедиите, изравнявайки я по значимост с героите на Соня Маркова и Руси Чанев.

Именно в този спектакъл се случва и животозастрашаващият за актрисата инцидент, описан подробно в биографичната книга „Летящият цирк на Крикор Азарян“ от Димитър Стайков (2008, изд. Intense): „В една от сцените нейната героиня прави шоу, като обяснява защо е „копеле“, разигравайки нападки срещу родителите си. Майка ѝ е курва, баща ѝ – пияница, изоставили я като малка. На всичко отгоре полицията я преследва. Всъщност Манева танцува рап, а останалите я аплодират. Сцената завършва с пародия на самоубийство – нямало никакъв друг изход за нея, освен да сложи край на живота си. Актрисата отива на мястото, където виси клуп, надява на шията си въжето и имитира обесване. В металната конструкция зад хоризонталната греда, така че да са извън погледа на зрителите, са направени две издатини като педали. Цветана мъкне стол точно пред тях – той е висок, колкото педалите. Тя стъпва на педалите (за зрителите тя е стъпила на стола), в точния момент остава да балансира само с единия крак върху тях, а с другия ритва стола. Остава стъпила върху педалите, а зрителите виждат, че виси на въжето. На злополучното представление Цветана ритва стола, но тялото ѝ се залюлява от по-силния тласък и кракът ѝ не намира педалите. Подглъзва се и въжето се впира в шията ѝ. Актьорите изчакват няколко секунди – на Азарян, който е в директорската ложа, те се струват цяла вечност – и се хвърлят към Цветана. Вдигат я на ръце и я изнасят от сцената, докато останалите започват да импровизират, все едно че случилото се е част от спектакъла.

„Изхвърчах от ложата и отидох в „чаканци артисти“ – разказва режисьорът. – Цветана беше изпаднала в безсъзнание, засегната беше съзнателната артерия. Дежурният лекар пристигна бързо, прегледа я и ни успокои. При обесване, каза той, се скъсва един прешлен и край! Добре, че другият ѝ крак е поел тежестта. Тя се свести и продължи. Номера оставихме, но вече не завързвахме клупа на горната греда, а само го преметвахме. Драматичен момент беше.“

На този фон една друга случка по >>

Като Деница в „Калоян“ (1963).

ФОТОГРАФИЯ: БНФ/СТ. КОСТОВ

Като Момичето в „Австостоп“ (1971).

ФОТОГРАФИЯ: БНФ/ДОНКА ЙОЛОВА

Като Учителката в „Последната дума“ (1973).

ФОТОГРАФИЯ: БНФ/ИРИНА ПЕЕВА

Като Екатерина
в „Трудна
любов“ (1974).

С Тодор Колев в „Последният ерген“ (1974).

Колкото и да се опитва да омаловажи работа си в киното, защото „там се работи на парче и винаги можеш да поправиш грешката“, именно големият екран направи Цветана Манева любимка на няколко поколения зрители. Тя е актрисата, която наложи в киното образа на интелектуалката – скептична и горда, с онзи характерен глас, произнасящ отчетливо думите, готов да изрече нещо хапливо и иронично дори в най-напрегнат момент. Просто не можеш да я събъркаш, толкова е достолепна, чувствена, респектираща. С очи, които доизказват непромълвеното.

Навремето много актриси ѝ завиждат за нейната учителка от филма „Последната дума“ на Бинка Желязкова – силна, красива, изключителна; чака смъртната си присъда, защото не желае да се откаже от убежденията си. Цветана може да е и загадъчна германска секретарка в „Най-дългата нощ“, и красиво, жизнено момиче от „Австостоп“, и щастлива булка в „Последният ерген“, и сериозната Панова от „Хирурзи“, и донжуановата „жертва“ Пехливанова от „Дами канят“, и чувствената Лора Каравелова от „Дело 205. П.К. Яворов“, и вярната Вела Благоева от „Мечтатели“, и страстната Царица от „Служебно положение ординарец“... Еднакво добре ѝ „лепват“ и обикновени женици като Екатерина

от „Трудна любов“, и майката от „Търси се съпруг за мама“, и знатни особи като принцеса Ана от „Сватбите на Йоан-Асен“...

В прочем камерата я обиква още от дете. И Цветана я обича. Но първо се влюбва в киното. Заради „движещите се образи“ бяга от училище, за да съпреживява любимите си филми. И вероятно мечтае да „влезе“ в екрана. Не чака дълго. Още като ученичка получава роличка в сериала „Зеленото чудовище“ (продукция на ГДР), а на 17 прави и истинския си дебют – режисьорът Дако Даковски избира лъчезарното пловдивско момиче с дълга плитка за образа на красивата Деница до цар Калоян (Васил Стойчев) в „Калоян“ (1963). Още без професионално обучение по актьорство, тя е естествена и чувствена. Но за голямата филмова слава, за разлика от театралната, ще трябва да почака.

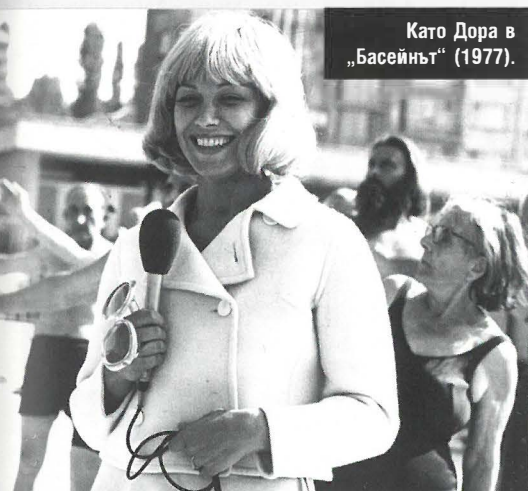
Плахо, едва след четири години се появява в епизодичната роля от „Най-дългата нощ“ на Вло Радев. Година по-късно е и разочарованата от семейния живот млада съпруга в „Шведски крале“ на Людмил Кирков, а Никола Петков я кани във филма си „Австостоп“ (1972) за ролята на дръзкото момиче, хукнало към морето на лов за преживявания. „Забе-

Като Мария в
„Буна“ (1975).
ФОТОГРАФИЯ: БНФ/
КОРНЕЛИЯ АНТОНОВА

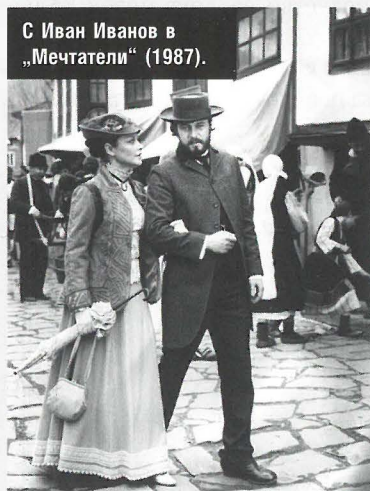

Като Снежа във „Вината“ (1976).
ФОТОГРАФИЯ: БНФ/СТАНКА ЦОНКОВА

Като Дора в
„Басейнт“ (1977).

ФОТОГРАФИЯ: БНФ/КРЪСТИНА ВАСИЛЕВА

С Иван Иванов в
„Мечтатели“ (1987).

ФОТОГРАФИЯ: БНФ/НИКОЛАЙ ГОСПОДИНОВ

Като Тъша в „Мера според мера“ (1981).

ФОТОГРАФИЯ: БНФ/ПАРСЕХ ШУБАРАЛЯ

лежете погледа ѝ – пише за нея кинокритичката Искра Божинова, – без излишно стеснение, прям и открит, поглед на трезвомислещ човек, когото не можеш да заблудиш.”

Погледът на Цветана е нейната марка, отличителният белег, който и досега я прави различна, кара те да се опиташ да я стигнеш. Критиката определя играта ѝ като „самото предизвикателство“, подчертава присмехулното ѝ лице, естествената безцеремонност, малко дрезгавия гърлен смях и... този свръхминижул. Покрай него има и история, поредно доказателство за таланта на Цветана. „Имаше сцена с друго момиче с дълги бедра, с каквито Цветана не можеше да се похвали. Казах ѝ да изиграе това по някакъв начин. А после, увлечен от работата си на терена, забравих. Пред камерата тя започна леко да си повдига поличката, критично да измерва бедрото си и накрая да махне негодующо с ръка. Беше толкова красноречива и свежа реакция“, спомня си Никола Петков.

Година по късно тя вече е друга – сецесионната красавица Дуса (по думите на Григор Чернев) от „Иван Кондарев“ на Никола Корабов (1973), дявол и ангел едновременно. Още тогава публиката забелязва изключи-

телното ѝ умение да мълчи, давайки воля на лицето и тялото да говорят. Ролята на учителката в „Последната дума“ (1973) ѝ носи и международен успех. Филмът е поканен на фестивала в Кан, актрисата прави силно впечатление на американски екип, който ѝ предлага дългосрочен договор за „Джеймс Бонд“. Но 70-те години са „особени“ времена за България и подобен договор е немислим. Актрисата обаче не съжالياва. Все пак е възпитана от майка католичка, която я е научила, че гневът и отчаянието са грях. А след повече от 20 години има щастието да се снима и при чужди режисьори – руснакът Василий Ливанов я превърна в икономка на Дон Кихот, а французинът Жак Дорфман – в майка на легендарния Версенжеторикс.

След големите роли през 70-те и 80-те Манева се снима и в новото българско кино – „Една калория нежност“ на Иванка Гръбчева (2003), „Изпепеляване“ на Станимир Трифонов (2004), „Досието Петров“ на Георги Балабанов (2015), „Далеч от брега“ на Костадин Бонев (2018), както и в двестина сериала „Под прикритие“, „Фамилията“ и „Скъпи наследници“. И преди, и сега девизът ѝ в киното е: „Разкриване – открито, напълно, без свян“.

» време на същото представление изглежда изключително нелепа. Дни преди това директорът на пловдивската група Светослав Генев предлага постановката да бъде включена в Националния преглед на младежката пиеса. В залата е комисия, ръководена от Крум Василев, която трябва да реши „става ли, или не става“ пловдивската „Уестсайдска история“ за този преглед. Какво друго да очакваме от партийна комисия, освен констатацията „няма какво да се хвалим с тази постановка“, изречена лично от Василев. „Заядох се най-много с ролята на Цветана, означена в програмата като Копелето. Дори от такъв детайл се разбираше на какво равнище е спектакълът. А и от сцената се сипели нецензурни думи“, спомня си Азарян. Образът на Копелето обаче е повод както за аплодисментите на публиката, така и за първото интервю на Цветана в пресата: „Театърът трябва да се интересува от това, което става в човека. Обемът на ролята няма значение... Не бива да се уповавам на първия успех.“

През следващите пет години тя влиза от роля в роля в нови девет постановки, сред които „Иглика“ от Николай Хайтов, реж. Крикор Азарян, Жена

от „А утрините тук са тихи“ от Борис Василиев, реж. Пантелей Пантелеев, Маша от Чеховата „Три сестри“, реж. Николай Колев, Поли от Брехтовата „Опера за три гроша“, реж. Никола Петков, Яна от „Почти идилия“ от Първан Стефанов и Надежда Драгова, реж. Николай Колев... За последните три през 1970 г. ѝ присъждат годишната награда „Златен пръстен“ в конкурса за постижения на млади творци. Много скоро след това настъпва най-добрият творчески период за нея. Период, събрал един изключителен режисьор с една изключителна актриса, който никога повече няма да се повтори.

ЕРАТА „ГРОЙС/МАНЕВА“

Този пловдивски период за мен е много важен – признава Цветана. – На него дължа всичко, което съм постигнала като актриса и като човек. Тук срещнах режисьора Любен Гройс. Успехите си дължа най-вече на него – близо десет години... Не знам някой да е правил изкуство за друг човек толкова, колкото той за мен.“

Сезонът е 1972/1973. Гройс поставя „Свекърва“ от Антон Страшимиров.

Цветана не е разпределена в нея, но съдбата си има едно наум – време е дългогодишното им партньорство да започне. Ролята на безмълвното слугинче е поверена на Величка Георгиева, но тя заминава в творческа командировка в СССР и на Цветана се пада да я замени. Уж „никаква роля“, а тя ѝ вдъхва толкова много живот. „Малкото, хитроумно, дръзко слугинче, което Костанда прокллинаше да ѝ „изсхъхнат ръцете“, вървеше като крива, грозна сянка подир нея и мълчаливо със същите тези прокълнати ръце на свой ред безпощадно коментираше всяка проява на егоизъм и невежество на своята господарка“, пише в своите записки Любен Гройс („Вечно живият театър“, изд. „Захарий Стоянов“). А сценографът Добромир Петров придава допълнителни щрихи към първата среща на режисьора и актрисата: „Тогаваш Цветана, безспорно вече изявена в театъра, беше в някаква депресия. Развеждаше се, имаше малко дете. Пушеше, често я виждахме в театъра и пред чаша алкохол. Гласът ѝ беше съвсем спаднал. И Любчо се възмущаваше пред мен: „Ама каква е тази актриса? Как може да не спазва необходимата професионална хигиена?“

Цветана Манева и Любен Гройс (*вдясно*) репетираат „Нора“ с колеги от Пловдивския театър.

На преден план от ляво на дясно: Цветана Манева (Жулиета), Бончо Урумов (отец Лоренцо) и Мариус Донкин (Ромео) в сцена от „Ромео и Жулиета“, реж. Любен Гройс.

Но минава време, Слугинчето е под-сказало истинския ѝ потенциал и когато в репертоара на трупата влиза „Мизантроп“ от Молиер, идва най-висшият час за Манева – Селимена. Всъщност една от титулярките за ролята е Дафинка Данаилова, но от Министерството на културата настояват тя да замине за Димитровград и съдбата за пореден път „целува“ Цветана. Гройс е изумен от работата ѝ по този сложен образ: „Такава мощ на сцената, такава самообладание, такава физическа красота...“ И започва съвсем съзнателно да прави репертоар за нея.

Селимена, изпълнена от Цветана Манева, не е празноглава светска красавица, а умна и очарователна. Във всички последвали рецензии се говори „за режисьора и актрисата“, а Севелина Гьорова надниква и в душата ѝ: „Изненада ни това, че Цветана, която в живота беше безспорно мило и хубаво момиче, се превърна на сцената в ослепителна красавица... Беше отслабнала, скулите на лицето ѝ се бяха очертали, очите грееха и заемаха половината лице. Това беше истинско възкресение на феникса от пепелта, от някаква нейна вътрешна клада, от някакво загадъчно грехопадение... Пресъздавайки Селимена, тя беше минала през някакво чистилище, за да засияе в своето голямо изкуство и да сподели с нас както мъката от раните по човешкото сърце, така и гордостта от способността да бъдат, ако не излекувани, то поне облекчени.“

НОРА, ЖУЛИЕТА, АЛБЕНА

Гройс си обещава: „Ако времето и животът не ни разделят, моите творчески планове ще се определят в голяма степен от присъствието на Цветана Манева в театъра и тя ще застъпва винаги онези женски образи, в които авторите залагат идеалите си за доброта, достойнство, човешка гордост и красота“. И спазва обета си.

Още през следващия сезон поставя „Нора“ от Ибсен. Цветана е притеснена, пиесата ѝ се струва архаична, но когато спектакълът вече е готов, зрителите и критиката откриват „една мъдра, знаеща и разсъдлива Нора, а не „кукла“. „Цялата постановка е зарадена от едно човешко очарование, което идва от зрялата и артистична игра на Цветана Манева, някъде на ръба между поетическата инвенция и психологическата точност“, пише проф. Любомир Тенев. А Гьоро- >>

„Този пловдивски период за мен е много важен. На него дължа всичко, което съм постигнала като актриса и като човек. Тук срещнах режисьора Любен Гройс. Не знам някой да е правил изкуство за друг човек толкова, колкото той за мен.“

Като Йовковата героиня Албена в постановката на Гройс.

Цветана/Медея – пълното сливане на две жени от сцената и реалността.

„Втрещена от превъплъщението ѝ в Медея, критиката нарежда Манева до големи европейски актриси като Мелина Меркури, Мария Казарес и Ана Маняни: „Когато Цветана играе в класика, ние губим чувството за отдалеченост“

ва отново е безапелационна: „Гройс и Манева преобърнаха традицията в българското тълкуване на пиесата – преди нея Мила Павлова извайва Нора като съвършена пърхаша в клетка чучулига, но със своя лирико-драматичен натюрел не достига до обрата на финала. Цветана го постигна като родена драматическа актриса, като истинска голяма трагичка, макар тогава да беше само на 28 години.“ И още: „С ролята на Нора Цветана постигна един от принципиалните си приноси в българския театър – приближаване на класическите героини до чувствителността на съвременния човек. Скептиците, които твърдяха, че в нея има нещо „некласическо“, бяха

разубедени (...) Със своето пътуване в света на големите класици – наши и европейски – Цветана Манева и Любен Гройс влязоха в спор с нормативната естетика на времето, разрушаваха ограничителните рамки за свободно сценично творчество“.

Постановката е селектирана за театралния фестивал във Ваймар, въпреки че там се показват само Шекспирови пиеси. Гастролира успешно в Москва, Ленинград и Скопие. Играе се и на софийска сцена – спектакълът е нашумял толкова много, че се налага да пуснат дори зрители без билети, които запълват пътеките в залата. Представлението обаче минава лошо. Вероятно пренавити, всички играят

под възможностите си. Преглътнал разочарованието си, Гройс ги поздравява след спускането на завесата и бързо си тръгва заедно със съпругата си Гергана Кофарджијева. Но едва наближили храма „Св. Александър Невски“, чуват стъпки зад гърба си. Неприкрито тъжна, Цветана ги настига и казва: „Аз играх много лошо. Моля те да ме извиниш“. След време Гройс си спомня: „Аз бях щастлив – един артист имаше точна представа за себе си, за своето творчество... Цветана беше тичала, изоставила цветя, поздравления, приятели и почитатели, за да ме настигне и да ми каже тези думи... Не може да няма приблизително тъждество между това, което прави на сце-

ната, и това, което е в живота.”

Критиците ги пощадяват. А един от тях, Гочо Гочев, вероятно гледал и представления на „Нора” в Пловдив, посвещава на Цветана Манева десет страници и я нарежда до двете големи изпълнителки на Ибсеновата героиня – Адриана Будевска и Мила Павлова. Режисьорът и неговата актриса поемат по „труден, но вълнуващ път в съвременното тълкуване на големи класически творби”. Време е за Шекспир, за „Ромео и Жулиета”. Сезон 1974/1975 е белязан от поредна нетрадиционна постановка. Отново е замислен опасен акробатичен експеримент за Цветана – по време на брачната целувка с Ромео (Мариус Донкин) в т.нар. втора балконска сцена двамата висят пет метра над сцената, закрепени на въже. Изпитанието е и за актьорите, и за сценографа Добромир Петков, но този път – без инциденти.

Спектакълът е поканен (заедно с „Нора”) на фестивала във Ваймар, а селекционерът и член на УС на Международното Шекспирово дружество проф. д-р Вайман от Хумболтовия университет, отбелязвайки изключителната ансамблова работа на екипа, пише: „Тази постановка може да претендира да бъде принос с международно значение за преосмислянето на Шекспир от театъра на нашето време”.

Публиката и театралите във Ваймар не виждат нито „Нора”, нито „Ромео и Жулиета”. Българското Министерство на културата не пуска двете постановки на Гройс да участват във фестивала – вероятно тогавашните социалистически управници не могат да преглътнат нагласата на творческия тандем, че „театърът се занимава с конфликти, противоречия и несвършенства”, и реагира по обичайния за онези вре-

мена начин с надеждата да изпратят в чужбина нещо, одобрено от тях. Германските домакини обаче отказват да приемат други български спектакли и канят като почетни гости на фестивала Гройс, съпругата му и Манева.

След големите световни драматурзи е време за Йордан Йовков и неговата „Албена”. Главната женска роля е за Цветана, Мариус Донкин и Явор Милушев са Куцар и Сенебирски. Различен, многопластов, чувствен е техният спектакъл, „звучи като откровение за българската душа”, пише Гьорова и допълва: „В никой друг образ дълбоко драматичната, завладяваща женственост на Цветана не беше толкова силно изявена.... Със своя зелен бръчник, бяла блузка и бяла забрадка, боса, далече от накичените като на сватба Албени, с които бяхме привикнали – въздействието ѝ беше поразително (...) От време на време ще пророни >>

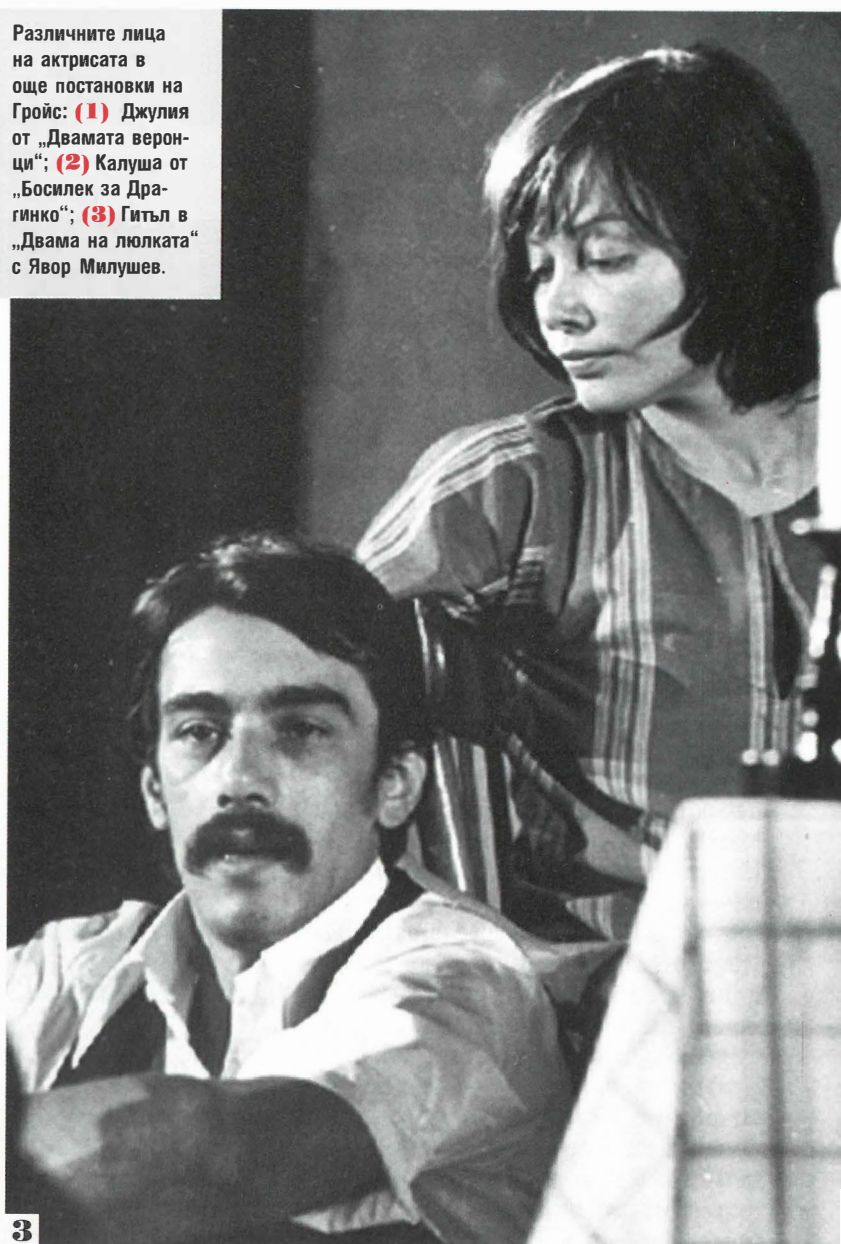

1

Различните лица на актрисата в още постановки на Гройс: (1) Джулия от „Двамата веронци”; (2) Калуша от „Босилек за Драгинко”; (3) Гитъл в „Двама на люлката” с Явор Милушев.

2

3

някоя дума. Навярно никъде другаде тя не беше проявявала своето умение да мълчи на сцената. И това мълчание да бъде по-красноречиво и по-съдържателно от думите”.

МЕДЕЯ – ДИВА, НАСТРЪХНАЛА, НЕОБУЗДАНА

Всичко, преживяно от Цветана на сцената дотук, сякаш я подготвя за нещо голямо, нещо неповторимо, нещо, което ще се помни. „Роля над всички роли”, както я нарича проф. Александър Балабанов, превел „Медея” от Еврипид през 1928 г. Тогава за пръв и последен път тя е поставена в Народния театър с режисьор Н. О. Масалитинов и Теорорина Стойчева в главната роля. За този образ трябва да не просто кураж, здрава психика и талант, нужни са сетива, способни да поставят една актриса на ръба между живота и смъртта, и ако може – нека оцелее за следващите представления.

Любен Гройс има такава актриса. Има и актьор за ролята на Язон. „Двойката Медея и Язон в пиесата на Еврипид е нещо повече от брачна двойка, семейство. Любовта им е с мащабите на една идея”, пише режисьорът и събира брачната двойка от реалността – Цветана Манева и Явор Милушев, и на сцената, хвърляйки ги в трагедията на трагедиите.

Действието се развива на морския бряг, сцената е затрупана с пясък, по който Медея ходи боса с рокля, създаваща усещането за стичаща се кръв. Костюмите на художничката Елена Камбурова, ушити от сурови естествени тъкани, допълнително засилват усещането за сътресения на сцената. Цветана е само на 34, но критиката, втрещена от превъплъщението ѝ в майка убийца на собствените си деца, нарежда тази „дива, настръхнала, необуздана” актриса до големи европейски имена като Мелина Меркури, Мария Казарес, Ана Маняни, Аспасия Папатанасиу. Севелина Гьорова пише: „Цветана не изговаряше ролята, а я преживяваше”, а Атанас Бояджиев: „Когато Манева играе в класика, не губим чувството за отдалеченост”.

Точно преди 40 години – през 1981-ва – постановката се играе и на откриването на възстановената сцена на Антиния театър в Пловдив. Пак там, през 2020-а, една от най-талантливите последователки на Цветана Манева – актрисата Снежина Петрова, превърна Медея и в своя съдба. Щафетата е пре-

Като Жената/Лора в прегръдките на Марин Янев (Мъжът/Яворов) в „Нирвана”, реж. Леон Даниел.

В партньорство с Васил Димитров (*Креон*) в главната роля в „Антигона”.

дадена, митът продължава да е жив. Всъщност, когато името ѝ нашумява, в Пловдив редовно започват да се изсипват тълпи театрални, за да я гледат. „Пловдивската общественост се обезпокои, че Цветана може да напусне града, и бърза да я направи на-

роден представител, за да я ангажира по този начин – пише Гьорова. – Но пловдивските партийци не бяха разбрали, че най-сериозният ѝ ангажимент беше към театъра, който от дете обичаше, към колегите, към Гройс, с когото работеше най-пълноценно.”

Съпруга, майка и баба

Актрисата преживява много женски съдби на сцената и екрана, но за нея най-важните роли са на съпруга, майка и баба в реалността. Близо 50 години до себе си има любим мъж – актьора Явор Милушев. Срещат се в театъра и се женят навръх 9 септември 1977 г., защото... само тогава нямат представление.

За Цветана това не е първи брак. От краткия семеен живот с тв оператора Николай Пенчев ѝ остава щастието да бъде майка – през 1969-а ражда единствената си дъщеря Надежда, дарила я след години с двама внуци. Раздялата с таткото е тежка за Цветана, но с появата на Явор в живота ѝ настъпва отново хармония. И житейска, и професионална. Дори се шегува с имената и общия им имен ден: „Цвете, мутирало в дърво“.

Още с идването на Явор в Пловдивския театър през 1972-ра Любен Гройс ги събира като партньори в „Двама на люлката“ – спектакъл, който играят 600 пъти. След първите приплавнали искри на сцената Цветана и с четири години по-младият Явор изкачват връх Ком на коне и така до днес, връх след връх. „Явор е мой добър и верен приятел, любим мой партньор и съпруг. Заедно решаваме всичките си професионални, творчески и семейни задачи“, дискретна е Цветана в свои интервюта. А той: „Бях само чувал за нея, но когато я видях за пръв път, открих очите ѝ, а в тях – един невероятен дух, който може да намалява страданието, да вдъхва живителни сили. Съвместният ни живот е минал през всички стадии на човешките чувства: влюбване-любов-другарство-приятелство-идея. Тя е Жената, която знае и да прости, и да премълчи, и да преодолее, и да те стимулира. Ако ви звучи близко до съвършенството – значи е точно така“.

ФОТОГРАФИЯ: БНФ/ ПАРСЕХ ШУБАРАЛИЯ

Манева и Явор Милушев са двойка и на екрана – Мина и Яворов във филма „Дело 205/1913 П. К. Яворов“ (1984).

Точно тринадесет години от живота си отдава на Пловдивския театър Цветана Манева. Преди да си тръгне от любимата трупа, играе в още три паметни постановки на Любен Гройс – Гитъл и Джулия в Шекспировите „Двама на люлката“ и „Двамата веронци“, както и Марица от „През октомври без теб“ от Константин Илиев. Публиката я обича и като Юлия от „Госпожица Юлия“ на Стриндберг, реж. Румен Чакъров, а Калуша в „Босилек за Драгинко“ от Константин Илиев е последното ѝ превъплъщение в последния спектакъл на Любен Гройс на тази сцена. Сезонът е 1978/1979, същият, в който Медея поставя актрисата на златен трон в българския театър.

Защо при този бурен успех Цветана си тръгва от Пловдив? Сложни взаимоотношения извън сцената я тласкат към този избор. Случва се след участието на трупата в Националния преглед на съвременната българска драма и театър през 1979 г. Водила е лична битка там да бъде представена „Босилек за Драгинко“ – не заради себе си, а защото неистово мечтае изкуството на любимия ѝ режисьор да бъде видяно и от публиката в София. Севелина Гьорова си спомня: „Нито Цветана, нито Гройс мечтаеха за София, както мечтаеха мнозина артисти от провинцията по онова време. Но след бурите по време на Прегледа решиха да напуснат Пловдивския театър. За тях значение имаше само творческата атмосфера за работа и никакво – географското разположение на града“. А самата Цветана предпочита да забрави случая...

През есента на 1979-а тримата – Цветана Манева, Явор Милушев и Любен Гройс, вече са в столичния театър „Сълза и смях“. На софийската сцена се „преместват“ и пловдивските им спектакли „Двама на люлката“ и „Госпожица Юлия“. Гройс започва репетиции на „Много шум за нищо“ от Шекспир с Цветана в ролята на Беатриче, но в деня на премиерата, 8 ноември 1981-ва, той вече е много, много болен. Ролята е комедийна, но Цветанината Беатриче изглежда необяснимо тъжна. „Имало защо – пише Гьорова. – Както режисьорът се прощаваше с театъра, така и неговата актриса се прощаваше със слънчевия период на своето изкуство – пловдивския.“ Той си отива на 4 февруари 1982 г. И от ерата Гройс/Манева остава само прекрасният спомен. >>

„Аз съм щастлив, че през най-решаващите години на моя творчески път имах възможност да работя с нея и че точно тя защитава в моите постановки доброто, справедливостта и човешината (...) и укрепи в мен убеждението, че за нищо друго не заслужава да си жертваш времето, силите и вдъхновението”, пише приживе режисьорът в своите записки.

А Цветана продължава да пази заветите му: „И досега са в мен думите му: „Помисли хубаво кои са причините, кои са мотивите героинята да постъпи така, а не иначе”. Когато той си отиде, остави върху мен знак за цял живот”. След време допълва: „В лицето на Любен Гройс имах нещо като дар от съдбата, творческо приятелство. Загубата му си остана за мен загуба, просто бездна. Такова приятелство с нищо не се заменя”.

Не се заменя, но животът очаква от нея да продължи. След 13-те години в Пловдив пред нея са още 13 в София.

СЪЛЗА И СМЯХ

Едва ли някой подозира колко знаково е името на този театър за нашумялата вече актриса. 13-те години в трупата на столичния театър „Сълза и смях” ѝ носят и радост от възможността да вдъхне живот на още няколко изключителни героини, но и неудовлетворение от общото ниво на трупата. Там не среща предизвикваща, мотивираща я конкуренция, с каквата е свикнала в Пловдив. „Всяка година съставът се увеличава с разнородни артисти, без единна художествена воля за тяхното обединяване”, пише Гьорова. А Цветана признава: „Трябва ми конкуренция, предизвикателство, за да може да излезе нещо повече от мен.”. И до днес се пита: „Защо след като Любен Гройс си отиде, никой режисьор не ме потърси. Защо избягват да работят с актьор, който ще си свърши докрай работата?”. Няма отговор, но всеки може да се досети – у нас завистта не

признава таланта. Очевидно и в трупата в Пловдив я е имало, а с напускането ѝ завистниците получават повод за злорадстват: „Ако Цветана поиска да играе и „Медея” в София, великодушно ще ѝ изпратим и пясъка”.

ПАРТНЬОРСТВА

Редки са, но има творчески партньорства, които запълват донякъде празнотата в актьорската ѝ душа, отворила се след смъртта на Гройс. С режисьорите Леон Даниел и Младен Киселов тя изиграва две незабравими роли – Лора/Жената в „Нирвана” от Константин Илиев (1982/1983) и Бланш в „Трамвай „Желание” от Тенеси Уилямс (1989/1990). Лора е „нейната” роля. Цветана вече е зряла жена и много опитна актриса, за да се идентифицира и съпреживее трагедията на тази героиня, вдъхновена от реално съществувалата любима на Яворов. Достойно ѝ партнира Марин Янев – сценична двойка, която

„Имам си максима – нямам право да се появявам на сцената и на екрана, без да поставям важен проблем. Ако той не е и мой въпрос, ако не ме вълнува, защо да съм на сцената и екрана...”

Още незабравими партньорства: **(1)** Цветана (вляво) и режисьорката Бинка Желязкова (в средата) на кинофестивала в Москва; **(2)** С режисьора Галин Стоев, драматуржката Ева Енслър (в средата) и актрисите Снежина Петрова и Вяра Коларова по времето на „Монолози за вагината“; **(3)** С Христо Мутафчиев в „Харолд и Мод“.

Сезон 2005/2006 – Манева и Ана Пападопулу в „Домът на Бернарда Алба“ в НТ „Иван Вазов“. След 2015-а постановката е възстановена и със студенти в НБУ.

„Цветана е в състояние да ти даде много интересно предложение, защото дълбоко и сложно мисли за живота, а не да говори, че водата е мокра. И безапелационно да те отреже, ако го заслужаваши“, казва режисьорът Никола Петков

няма как да забравиш. „Исках Лора и я изиграх“, признава актрисата. Драматургът Константин Илиев помни и опасно събитие покрай аплодисментите за този спектакъл: „Героите са на сцената през цялото време, само веднъж по за секунди я напускат. Тази вечер обаче Цветана Манева за втори път остави Марин Янев сам. Липсата ѝ продължи необичайно дълго, а когато се появи, продължи с абсолютно

същия емоционален градус. Когато по-късно, вече в гримьорната, я попитах: „Какво стана?“, тя спокойно отговори: „Гасих пожар“. Оказва се, че черната ѝ копринена наметка, поставена близо до прожектор, се запалила. Тя усетила, излязла, загасила я, върнала се и продължила, сякаш нищо не се бе случило...”

„Лора и Бланш – тези два върха на актрисата, обрамчват тревожното и

изпълнено с неудовлетворение десетилетие, прекарано от нея и Явор в „Сълза и смях“. Критиката я въздига до небесата, но тя не се главозамайва – имунизирана е срещу звездоманията”, пише Гьорова. А Антигона? Тя е още един звезден лъч от 13-те години в тази трупа. Едноименната пиеса от Жан Ануи, поставена от Димитър Стоянов, се играе 70 пъти във фойето на театъра и вероятно е щяла да се играе още дълго, ако ръководството на театъра не решава да премести спектакъла на голямата сцена – там той просто губи очарованието си на камерна постановка. Цветана има късмета да си партнира с Васил Димитров в ролята на Креон и Ирен Кривошиева като сестрата на Антигона, Исмена.

Режисьорът Димитър Стоянов споделя: „Начинът на работа на Манева направо ме е поразявал – идва на репетиции като ученичка, всичко си записва, ако иска да каже нещо или да предложи друго решение, вдига ръка. Каквато задача да ѝ поставя, не спори, изпълнява я веднага, а после предлага и своето виждане. На първата мизансценна репетиция върви с тетрадка в ръка и всичко записва. И още на следващата репетиция е абсолютно готова с текста. Никога по време на представления този текст не помръдва, не се размества, но когато партньорите ѝ я изненадат, способна е да импровизира с тях... Може да развие и обогати, но не отстъпва от завоюваното. Такава самодисциплина в 40-годишната си работа на режисьор съм наблюдавал само при Апостол Карамитев. Предполагам, че идва от работата ѝ с Любен Гройс”.

Впрочем Димитър Стоянов забелязва пловдивската актриса още в ролята на Копелето от „Уестсайдска история“ през 1968-а – присъства на същото онова представление, в което тя едва не умира, стегната от примката на вължето. Явно екстремната ситуация им носи и късмет. Режисьорът я кани в четири свои постановки, а Цветана е свършена и като Сара в „Любовникът“ от Харолд Пинтър (1987), и като Бързашка в „Тази малка земя“ от Георги Джагаров (1986), и като Елисавета в „Да живее кралицата! VIVA!“ от Робърт Болт (1991). Просто я води нещото, което винаги носи в себе си: „Имам си максима – нямам право да се появявам на сцената и на екрана, без да поставям важен проблем. Ако той не е и мой въпрос, ако не ме вълнува, защо да съм на сцената и екрана...” През 1988-1999 г. директор на „Съл- >>

за и смях” е режисьорът Никола Петков, с когото актрисата също обича да работи. Познават се още от Пловдив, когато тя играе в неговите постановки на „Между два изстрела” и „Опера за три гроша”. Партньорство, за което режисьорът споделя: „Тази актриса ме привлича с уменията си да играе неочаквано, или по-точно със способността да вижда ролята си отстрани, и то не от една, а от няколко гледни точки едновременно; да долавя у хората неща, които те самите не усещат в своето ежедневие, и да им ги показва в играта си; да помага на режисьора, създавайки атмосфера на увереност и спокойствие, дисциплина и сериозно отношение към работата.”

Вече в „Сълза и смях” двамата работят заедно по пиесата на Бет Хенли „Бдение след смъртта на Джеймс Фостър”. Цветана отново изумява Никола Петков: „Тя беше на една роля с Лора Кремен. И тогава се убедих колко е хубаво да имаш равностойни изпълнители, които да се състезават в ролята. Цветана надви, защото намери необичайно интересни, оригинални мотиви в поведението на героинята си. Тя винаги прави онази голяма, решителна крачка след режисьора, която е толко-

ва необходима...” Когато той анализира пиесата, тя не му опонира, но на репетиции той ясно вижда какво е приела и какво е отхвърлила от думите му. Благодарен ѝ е и като директор на трупата: „Тя е в състояние да ти даде много интересно предложение, защото дълбоко и сложно мисли за живота, а не да говори, че водата е мокра. И безапелационно да те отреже, ако го заслужаваш. С нея като директор на „Сълза и смях” съм се съветвал за нови актьори, за различни проблеми. И никога не ме е подвела. Тогава и с нейното мнение привлякохме от Перник Мария Каварджикова и Валентин Ганев.”

РАЗРИВЪТ

Манева работи успешно и с режисьорите Надежда Сейкова („Джон Габриел Боркман” от Ибсен), Руси Карабалиев („Букекче сини незабравки” от Никола Русев и „Предпоследно сбогом” от Калин Донков), Красимир Спасов („Солунските съзаклятници” от Георги Данаилов)... Критиката не подминава нито една от ролите ѝ, а Севелина Гьорова, която е професионално свързана с тру-

пата, си спомня и комична реакция на тогавашен партийен деятел. Възмутен, че Цветана играе по комбинезон, той заявява: „Тя е член на ЦК на БКП. Не може да излиза така на сцената. Това бие по авторитета на партията”. Не помагат обясненията на директора, че това е театър, „другарят” просто отсича: „Не може. На същото мнение е и жена ми”. Времето е било такова, биха казали мнозина.

Не времето обаче, а атмосферата в трупата тежи на Манева. Иска повече. Повече театър, повече силни спектакли, които да я провокират. Затова през 1987-а подава заявление да постъпи в Народния театър, където веднъж вече е играла – Софрона в Радичковата „Януари”, поставена от Азарян. Но Министерството на културата не позволява. Нещо повече, поставят ѝ задачата да остане в „Сълза и смях”, за да „укрепва художественото ниво”. Неизпълнима задача според Гьорова. Когато играят „Да живее кралицата! VIVA!”, режимът вече е паднал и хората са на улицата, разделени на сини и червени. Трупата също е разделена по партийни цветове, а на публиката вече не ѝ е до театър, залите се изпразват. Спектакълът се играе

КАУЗИ

Държавата – това сме ние!

Когато реши да защити някаква кауза, Цветана не се интересува „какво ще кажат хората”. Ярък пример за това е участието ѝ в клипа „Позна ли ме” на Азис през 2018-а. Тя, сериозната интелектуалка, във видео на попфолк изпълнител?! На финала на клипа актрисата изрича послание: „Различните са тук, не са измислени... Отхвърлени, обругавани, по тях крещим. Защо? Простаци ли сме, невежи, зли ли сме? Или сме жестоки хора, забравили, че са добри.” Самата ѝ поява обаче възмути мнозина и интернет пространството „закипя” от коментари. На което тя отвърна: „Проектът е безвъзмезден... Проблемът не е в песента и дали е чалга или не, а в това, че като хора отдавна не се държим нормално като човек с човека. Моята чувствителност съпада с тази на Азис и затова участвах в този негов проект. Не виждам от какво трябва да съм смутена”.

Месеци преди този клип Манева участва и във видеото What You Say To A Girl на Рут Колева срещу агресията – там има роля на майка, жертва на домашно насилие. Стана и лице на инициативата „Открий театъра – вход достъпен за хора с различни възможности”, подкрепена от Агенцията за хората с увреждания. Участва в кампанията за борба с рака на гърдата и е посланик на добра воля на фондация „От любов към живота”. Миналото лято бе сред подписалите се в защита на Театър „Азарян”. Признава: „Не съм привърженик на тезата „това не зависи от мен”. Зависи! От всички нас! Държавата – това сме ние!”

С Азис по повод участието ѝ в неговия клип „Позна ли ме”.

Лице е и на инициативата „Един милиард се изправят – България” срещу насилието и трафика на жени.

2010 г. – в ролята на Клитемнестра от „Електра, или свалянето на маските“ в Театър „София“.

2013/2014 г. – Манева (Рени) и нейният ученик по разследваща журналистика Стефан (Асен Блатечки) в сериала „Фамилията“, излъчван по Би Ти Ви.

ПРИЗНАНИЕ

Професор и директор

Две от най-важните роли за Цветана Манева днес са на педагог и на артистичен директор на Международния театрален фестивал „Варненско лято“. Не е за вярване, но през 90-те в НАТФИЗ не обръщат внимание на желанието ѝ да работи със студенти. Затова пък тя приема да преподава първо в колежа „Любен Гройс“, а после и в департамент „Театър“ на Нов български университет. Почетен професор е от 2003-та. Студентите ѝ казват, че е „строг, но справедлив“ преподавател. Държи да ги научи на увереност в собствените им сили, да бъдат смели, отговорни, откровени и да не забравят да бъдат човеци и... да се харесват: „Как ще те харесат в залата, ако ти не харесваш себе си“. За цялостния си принос към преподавателската дейност е отличена с наградата „Икар“ през 2017 г.

Изключително отговорна е и към работата си в настояществото на Фондация „VIA FEST – Международен театрален фестивал Варненско лято“. Грижи се за артистичната част и твърди, че го прави с удоволствие, защото „българският артист е много талантлив и трябва да има форум, където да идват чуждестранни специалисти и да гледат български театър“.

2013 г. – С Атанас Атанасов, Стефан Вълдобрев, Вежен Велчовски и Радена Вълканова (от ляво на дясно) в „Хората от Оз“ в Театър 199.

едва трийсетина пъти, напрежението в театъра става непоносимо. Цветана чувства, че не може да преодолее рутината, средното ниво, липсата на творческа провокация. Попарени са и надеждите ѝ, че Георги Дюлгеров ще постави „Електра“ в „Сълза и смях“. В добавка директорът Петър Маринков ѝ съобщава, че няма да има нови ангажменти през сезона, и тя окончателно решава да се раздели с трупата. С нея оттам си тръгва и съпругът ѝ Явор Милушев. А публиката толкова много ги обича...

Разбрали решението ѝ, от ръководството на Народния театър я питат държи ли още на старото си заявление. Тя казва „да“, но до назначение отново не се стига – застрашени от таланта ѝ артисти са против и ръководството се отказва от предложението си. На подобни неща Цветана има

откривена реакция: „Най-безпощадни към мен са били посредствениците. Не се смятам за велика, но аз не съм посредствен човек“.

Отива да играе в провинцията. Георги Дюлгеров поставя „Цинковият век“ от Светлана Алексеевич в Димитровград и я кани за ролята на майка, изпратила сина си да воюва в Афганистан. „Едно от нещата, които ме крепят в тежки моменти да не се раздврия, е, че сълзите ми трябва да са на сцената... Когато нещо не ми харесва, просто действам да го насоча в правилната посока“, казва Цветана и отново е повече от истинска на сцената.

СВОБОДЕН АРТИСТ

Какво да прави? „Не мога да стоя и да чакам нещо да се случи – споделя тя. – Наложно

е да работя на свободна практика и да се адаптирам „по капиталистически“. Изтощително е, да. Разчитам не на осемчасов, а на 12-, 14-часов работен ден.“ Повече от 25 години върви по пътя си на свободен артист, педагог, артистичен директор на Международния фестивал „Варненско лято“ и жена, подкрепяща каузи.

Понякога е ангажирана с конкретна трупа – паметни са ролите ѝ в Театралната работилница „Сфумато“. Къде другаде, ако не при експериментаторите Маргарита Младенова и Иван Добчев, да намери място непримиримата творческа душа на Цветана. Първата покана към нея е за ролята на баба Велика от „Падането на Икар“ по мотиви от Радичков и Бергман, последвана от същата баба Велика, но вече в Радичковата „Луда трева“. За нея Гьорова пише: „Очаквана с лю- >>

В политиката

Манева винаги е била обществено ангажирана. Преди промените през 1989-а принадлежността ѝ към БКП ѝ носи ползи – три пъти е народен представител в 7-ото, 8-ото и 9-ото Народно събрание; има и два мандата като кандидат-член на ЦК на БКП след избори на XII и XIII конгрес; била е член на Пленума на Комитета за култура и на УС на Съюза на филмовите дейци. Партийният билет обаче не ѝ помага да влезе в трупата на Народния театър, а титлата си „народна актриса“ печели по-скоро с таланта си. Заради партийното си минало е „посочена“ от част от колегите си след 10 ноември, за които моженето ѝ в театъра вече не е важно.

Цветана обикновено не си мълчи, особено за политиката на наследницата на БКП – БСП. Явен противник е на управлението на Жан Виденов, позволява си дори репликата: „БСП е обида за природата“, а когато бе създадена тройната коалиция, каза: „Надявам се да не допуснат срамни неща... Мисля, че категоричното разделение на леви и десни, сини и червени ще се заличава. Бъдещето е на либералните формации“. Думите ѝ обясняват и либералното ѝ отношение към принадлежността на съпруга ѝ към НДСВ. Цветана беше и сред интелектуалците, подписали отвореното писмо до премиера Борисов по време на протестите през лятото на 2020-а.

» бопитство, тя сякаш се стремеше да мине колкото може по-незабелязано, да потъне някак в характеристиката на селската жена, колкото пълнокръвна селянка, толкова и пророчица, застанала някъде на синора между реалното и митологичното (...) не се занимаваше с игрословиците (...) носеше в себе си някаква извечна мъка, стенещо човешко създание (...) без да мъдрува като другите, издаваше само един смътен, нечленоразделен звук, който ни приковаваше.. Цветана умее да изразява човешкото страдание.” Там играе и незабравимата няня с плетка в ръце от „Вуйчо Ваньо”, и в „Апокриф” – колективен спектакъл за Сътворението, и в „Антигона смъртната”.

За нея като артист най-важното е да има свободата да избира, да отива там, където биха ѝ предложили нов творчески експеримент. Връща се понякога и в Пловдив: през 1991-ва я канят да играе Марта от „Кой се страхува

от Вирджиния Улф” от Едуард Олби, реж. Христо Церовски (критиката пише, че актрисата се чувства „самотна след смъртта на Гройс”), а десет години по-късно е Космополис в „Сладката птица на младостта” от Тенеси Уилямс, реж. Бина Харалампиева.

Радват душата ѝ ролите в МГТ „Зад канала” – в „Куцълото от забутания остров” от Мартин Макдона, реж. Пламен Марков, където си партнира с Илка Зафирова и Христо Мутафчиев, и в „Харолд и Мод” от Колин Хигинс, реж. Бина Харалампиева – отново с Христо Мутафчиев. Завръща се с достойнство и в „Сълза и смях” като Султана в постановките на Христо Христов „Железният светилник” и „Преспанските камбани” и признава: „Харесвам прямотата на Султана. Султана е убийствено пряма. А ние сме на път да загинем от лицемерие. Днес са на почит личности, които говорят много, пък не казват нищо.”

Особена творческа радост ѝ носят ро-

лите в Театър 199. Още се помнят превъплъщенията ѝ в „Смъртта и момичето” от Ариел Дорфман, постановка на Христо Христов, в която ѝ партнираше Стефан Данаилов и Антони Геннов. А когато критиката пише, че режисьорът е изцедил от нея всичко за тази роля, тя възмутено казва: „Какво означава „изцедил”? Аз мисля, че има още за изцеждане от мен. Имам това самочувствие, вероятно защото вече съм независима. Вече съм извън напрежението – ще остана ли в театъра, ще ме уволнят ли, ще сключат ли договор с мен. Свободна валенция съм. Сама си организирам творческия живот и съм се зарекла да правя само онова, което желая. Нямам толкова много време пред себе си. Не знам дали винаги ще бъда в добра физическа кондиция, но духовно сигурно ще се зареждам до края”.

Напразни съмнения – доказа го и в „Хората от Оз” от Яна Борисова, постановка на Галин Стоев, редом до

по-младите Атанас Атанасов и Стефан Вълдобрев. Публиката помни и „Монолози за вагината“ от Ева Енслър, реж. Галин Стоев с участието на Манева, Снежина Петрова и Вяра Коларова, за който Гърова пише: „Нейният чист, затрогващ лиризмъ смекчава драстичността на темата, на обсъжданите проблеми, с чието публично огласяване нашите балкански нрави не са свикнали“. Спектакълът буквално разтърсва и зрителите, и театралите с начина, по който третира темата за насилието. А Цветана е убедена: „О, не, не съм феминистка. Аз и не знам какво означава това, не мога да го усетя, да го разбера... Не мога да оправдая насилника. Не мога да го извиня нито с тежкото му детство, което го е травмирирало, нито с някакви вродени наклонности, болестни състояния, които са го подтикнали... Не каз-

вам „тъмни сили“ или „лоша енергия“, но има нещо, на което това същество, което става насилник, не е научено. Най-вероятно е лишено от нежност и ласка... Другото, което ме тревожи, е повсеместното безразличие край нас. Всичко затваряме в един частен случай, често – личен. Не можем да отворим сетивата си и да видим, че утре случаите могат да бъдат много повече...“

Силна жена е Цветана Манева. Живяла е десетки животи на свои героини, всеки път като за пръв и последен. „Виждала съм я след представление – спомня си Севелина Гърова. – Тя не е само уморена, а просто изчерпана. Докато мнозина нейни колеги са вече на служебния вход на театъра и си разменят шеговити реплики, тя още седи в гримьорната пред огледалото и с бавни движения си сваля грима.

Мъчително отмахва чертите на героините си, но там, дълбоко в преживяванията ѝ, те още властно стоят, настанени по такъв начин, че не бързат да я напуснат. Вглеждам се тогава в нейното лице, в очите ѝ, чийто поглед е обърнат някак навътре. Имам чувството, че ме гледа, но не ме вижда. Откривам болката и съчувствието на страдащия човек. Това е онази голяма крачка, в която изкуството се идентифицира с живота, за да постави поне един от неговите многобройни мъчителни въпроси.“

Тя не е актрисата, която просто интерпретира думи и жестове, описани от драматурзите. Тя преживява. И смехът, и гневът, и сълзите ѝ са истински, нейни, на жената и актрисата едновременно. На нея всички животи ѝ отиват. А собственият ѝ – най-много.

„Вече съм извън напрежението – ще остана ли в театъра, ще ме уволнят ли, ще сключат ли договор с мен. Свободна валенция съм. Сама си организирам творческия живот и съм се зарекла да правя само онова, което желая“

Една от многобройните награди за Манева – „Икар“ за принос към театралната педагогика през 2017-а.

Цветя и аплодисменти след представление на „Корабът Нощ“ в Театър „Азарян“ през 2019-а.